

Lipa Tímea (Miskolci Egyetem)

A gyorsírás hozadéka napjainkban – Szabó Lőrinc drámafordítása gyorsírásban rezümé

A Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírásos rendszer elsajátítását követően eddig még megfejtetlen gyorsírásos szövegek magyar nyelvre való átültetésével foglalkoztam, illetve foglalkozom. Az általam górcső alá vett szerzők, úgymint Szabó Lőrinc, Tóth Árpád, Kosztolányi Dezső és Somogyváry Gyula a Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírásos rendszert ismerték és használták, melyet 1927-ben váltotta fel a Radnai-rendszer. Ez az oka annak, hogy ma már intézményes keretek között nem tanítják az előbbi írásformát.

Napjainkban már nincsenek akkora jelentősége a gyorsírásnak, mint a századelőn. Ennek elsőszámú oka nyilvánvalóan a technika fejlődésében keresendő, a magnó valamint a számítógép megjelenése felgyorsította az adatrögzítést. A számítógép a szöveg megszerkesztése számára is új távlatokat nyitott meg azzal, hogy egy adott időben begépeltek szövegen számos változtatást lehet létrehozni akár utólag is, bármikor, rendkívül egyszerű módon. A gyorsírás ma már kevéssé ismert, ezért szeretnék ennek egészen Ciceróig nyúló történetébe betekintést nyújtani.

Dolgozatomban szeretném felhívni a figyelmet a gyorsírásos szövegek textológiai és filológiai jelentőségére.

Számos vers, naplórészlet, levél található meg kizárólag ebben az írásrendszerben, de nemcsak szépirodalmi szövegek lapulnak meg a kéziratárakban, hanem történelmi kordokumentumok is. Ezek megfejtése, és a nagyközönség elé tárása bővítheti, színesítheti az adott korszakról, illetve szerzőről megalkotott képünket.

Második témaként a gyorsírásfejtés munkatapasztalatait szeretném megosztani a hallgatósággal.

Terjedelem tekintetében is igen különböző szövegekről beszélhetünk, esetenként mindössze egy széljegyzet, egy cetli tartalmaz gyorsírást, de teljes napló, dráma is rendelkezésünkre áll.

A gyakorlott gyorsírók majd mindegyike alkalmazott a hivatalos szabályokon túlmenően egyedi megoldásokat, melyek vezérelve a jelek könnyebb megformálása volt, hogy minél kevesebb vonallal legyen leírható egy adott szó, kényszerrel arra, hogy minél kevesebb kanyart kelljen leírniuk szavaik megformálása esetén. Így fordulhatott elő, hogy Somogyváry Gyula tulajdonképpen szabálytalanul, hatféleképpen írta le „u” betűit. Szabó

Lőrinc, mint a későbbiekben erről részletesebben is szó lesz, olykor négy szót is egymásba írt, kiküszöbölve ezáltal azt a plusz energiabefektetést, illetve idővesztéséget, amit a kéz és az íróeszköz felemelése és egy újabb pontra illesztése jelent.

Éppen ezért egy gyorsírási szöveg megfejtése előfeltételezi az adott szerző kézírásában megmutató szokások ismeretét, továbbá járatosnak kell lenni a szerző saját szófordulatainak terén is, mivel így könnyebben kitalálható, hogy milyen szóra gondolhatott a szerző, milyen szót írt le.

Különböző esetekről beszélhetünk, ha a szerző saját használatra készíti el jegyzetét vagy ha titkárnője számára már tisztázatot készít, és akkor is másképpen ír, ha saját maga számára jegyzi le már második alkalommal ugyanazt az ellenőrzött szöveget.

Wedekind *Franziska* című drámáját Szabó Lőrinc német nyelvről lefordította magyar nyelvre, ezt a munkát az általa ismert Gabelberger-Markovits gyorsírási jelrendszerben jegyezte le, jelenleg ennek megfejtése képezi munkám tárgyát.

Wedekind munkái közül magyarul megjelent a *Tavaszi ébredése* (ford. Szini Gyula és Pajzs Elemér, 1918.), *Novellák* (ford. Karinthy Frigyes, 1910.), *A föld szelleme* (ford. Benedek Marcell, 1911.), *A hőstenor* (ford. Bánóczy László, 1911.), *Haláltánc* (ford. Karinthy Frigyes, 1912.), *Muzsika* (ford. Vajda Dénes, 1922.), a *Franziskát* pedig Szabó Lőrinc fordította le anyanyelvünkre, így ez gazdagíthatja a hazai Wedekind recepciót.

A fordítás pontos időpontjáról és körülményeiről nem áll rendelkezésünkre adat. A kézirat címlapján a következő olvasható: „Szabó Lőrinc fordítás-töredékei, Franziska, Wedekindtól, (Magyar Színház, Faludi Jenő)”. Ezen információk alapján Gajdó Tamás színháztörténész tájékoztatott minket arról, hogy a darabot nem mutatták be, a fordítás ideje 1924 - '29 között lehet, mert ekkor volt a Magyar Színház igazgatója Faludi Jenő.

A német nyelvű könyv, amelyből Szabó Lőrinc fordította a drámát, két különböző példányban is rendelkezésünkre áll. A költő szemmel láthatóan az 1919-es változathoz dolgozott, ugyanis ebben számos áthúzás illetve kihúzás található, amelyeknek nem készítette el a fordítását. Nem terjedelmes összefüggő szövegrészekről, dialógusokról van szó, hanem egy-egy szereplő egy-egy megnyilatkozásáról, illetve egy megnyilatkozás részletéről. A töredék kifejezés a kézirat címlapján erre vonatkozik, hogy nem a teljes drámát tette át gyorsírási formába. A további kutatómunka adhat választ arra a kérdésre, hogy milyen okból hagyott el bizonyos megszólalásokat a darabból, és hogy okozott-e tematikai változást a szövegtörlés.

A szöveg feltételezése során észlelt tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy a gyorsírási jegyzet Szabó Lőrinc első nyersfordítása, melyet saját maga számára készített, ugyanis kevés

áthúzás, javítás található a szövegben, a gyorsírás helyenként torzult, nehezen kiolvasható, tendenciózusan jelennek meg bizonyos egyéni rövidítésformák.

Jellemző vonása a gyorsíró Szabó Lőrincnek, hogy a dráma előrehaladtával egyre több egyéni rövidítést használ az általa gyakran használt szavak körében. Ennek háttérében az állhat, hogy saját részére készítette a szöveget, így nyilvánvalóan tudta, hogy melyek az állandóan felbukkanó szavak a darab során. Ennek egyik tipikus példája, mikor a szereplők neveit egy-két megszólalásuk után már erőteljes rövidítésben írja le. Olykor négy szót is egybeír, van amikor pedig egy betűvel (s) jelez egy szót (kastély).

A Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírási szabályzat szerint a végződések esetében nem különböztetjük meg a mély és magas magánhangzókat, ez is lehet az oka annak, hogy a rímek nem olvashatóak ki minden esetben a gyorsírással jegyzetből, szemben a kézírással szövegrészekkel.

A gyorsírás során nem különböztetünk meg nagy- illetve kisbetűket.

A gyorsírás következtében – amennyiben azt nem írta át maga a szerző- az adott szöveg a maga teljességében nem hozzáférhető az utókor számára, hiszen a szerzők az írás során számos egyéni rövidítést használtak. Ezeket fel lehet fejteni, de nem lehetünk teljes mértékben biztosak bennük minden egyes szó esetén. Nyilvánvaló, hogy támpontul szolgálhatnak az olyan szövegek, amelyek megvannak a szerző által átírt változatban is.

Szabó Lőrinc így számol be arról, miért is alkalmazta a gyorsírást: „A gyorsírásnak ismét nem a gyors kézügyesség miatt vettem hasznát, hanem azért, mert verseimet írva nem fárasztott az a hosszadalmas rendes írás, nem kellett tehát a figyelmemet a rögzítésre pazarolnom. Éppen ezért számtalanszor ezután is nagyon apró betűvel írtam, amikor valamilyen vers megmunkálásánál gondolataim kifürkészésébe mélyedtem.

Nem azért használtam a gyorsírást, mintha olyan villámgyorsan tudna járni az eszem, hogy a rendes írás nem éri utol, hanem azért, hogy mintegy ne kelljen odafigyelnem a technikai megoldásra.”¹

A harmadik terület, amihez adalékul szolgálhatnak a gyorsírással szövegek megfejtése, az az, hogy egy adott szerző személyiségének megismerési horizontja tágulhat ezen tapasztalatok alapján. Ezt a Wedekind drámafordítás fejtejtése kapcsán igyekszem majd dolgozatomban bemutatni.

---

¹ Szabó Lőrinc *a gyorsírásról*, Szabó Lőrinc, Emlékezések és publicisztikai írások, Osiris, 2003., 816.

A dolgozat záró témája egy a medialitással kapcsolatos kérdéskört feszeget, miszerint a poétikán hagy-e nyomot a gyorsírás, a médium? Milyen nyomai láthatóak egy gyorsírásból átírt szövegen a gyorsírásból?

- lazább mondatszerkezet
- a fejtő szabadsága illetve bizonytalansága

A médium, a gyorsírás meghatározza-e a szöveg tartalmát?

Ebben a tárgykörben foglalkozom Szabó Lőrinc *Káprázat*-ciklusával is, amelyet a szerző eredetileg gyorsírásban írt meg. Van-e oka annak, hogy a *Káprázat*-ciklus gyorsírásban íródott? Saját maga számára készült e líra? A fordítás mechanizmusát befolyásolta-e a gyorsírás?

Textológiai és filológiai jelentősége mellett a medialitással irodalomtörténeti jelentősége is körvonalazódhat.